

Ю. М. Коваленко, І. А. Скуратівська

ДИСПРОПОРЦІЙНІСТЬ ВКЛАДЕНЬ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТОРІВ У ГАЛУЗІ ТА РЕГІОНИ УКРАЇНИ

Проаналізовано структуру залучення іноземного капіталу у галузі та регіони України, виявлено їх диспропорційність та запропоновано шляхи активації вкладення коштів від іноземних інвесторів.

Ключові слова: *інвестиції, іноземні інвестори, галузі економіки, регіони, інвестиційний клімат, інвестиційна конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. Ефективне залучення іноземних інвестицій потребує раціонального розподілу між галузями та регіонами України. На сьогодні існує проблема непропорційного та неефективного вкладення коштів іноземних інвесторів у регіони, а також їх розподілу за галузями господарства, що дестимулює розвиток національної економіки. Це зумовлено небажанням інвесторів вкладати кошти у галузі, які перебувають у занепаді, та у регіони, які характеризуються негативною динамікою обсягів промислової продукції чи несприятливими умовами щодо інфраструктури, екології, контактів з місцевою владою тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблеми іноземного інвестування займалися такі вчені: В.Антонов, А.Бутняров, М.Войнаренко, О.Гаврилюк [1], І.Гайдуцький, В.Геєць, Б.Данилишин, М.Дудченко, А.Кредісов, М.Колісник [2], І.Лукінов, С.Мочерний, О.Мешко [3], Ю.Пахомов, І.Сечина, І.Тивончук, В.Федоренко та ін. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, проблема непропорційного вкладення іноземних інвестицій у галузі та регіони України залишається недостатньо розглянутою.

Метою статті є оцінювання іноземного інвестування у регіональний та галузевий розвиток України, виявлення наявних диспропорцій між обсягами його залучення, а також пошук шляхів покращення їх вкладень.

Виклад основного матеріалу. В умовах перебудови української економіки гострою проблемою є потреба у великих іноземних інвестиціях. У більшості країн світу (США, Німеччині, Франції, Великобританії, Південній Кореї, Тайвані) каталізатором інвестиційної активності став саме іноземний капітал, який відіграв активну роль у розвитку й перебудові їхніх економік. Україні варто використати цей досвід для залучення на взаємовигідних умовах прямих іноземних інвестицій із метою розв'язання завдань структурної трансформації, розвитку імпортозамінних виробництв і поступового нарощування експортного потенціалу [5, с. 63].

Аналіз соціально-економічних досягнень окремих зарубіжних країн дав змогу обґрунтувати переваги та недоліки залучення й функціонування іноземного капіталу.

Так, до переваг можна віднести: створення стратегічних альянсів між українськими і зарубіжними підприємствами; використання зарубіжного

організаційного й управлінського досвіду; збільшення обсягів капітальних вкладень; упровадження сучасних технологій; стимулювання розвитку експортного потенціалу; підвищення рівня зайнятості та кваліфікації робочої сили; прискорення темпів перебудови економіки; підвищення ступеня адаптації суб'єктів господарювання до умов конкурентного середовища.

Недоліки залучення іноземного капіталу полягають у збільшенні залежності країни від іноземного капіталу; трансферті частини прибутків за кордон; жорсткій експлуатації вітчизняних сировинних ресурсів [5, с. 63].

Окремі вітчизняні та зарубіжні дослідники, а також міжнародні організації спробували підрахувати потенціал України в залученні іноземних інвестицій. Так, щорічна потреба країни в інвестиціях сягає 100 – 120 млрд. дол. США. За оцінками Світового банку, десятирічна потреба України в інвестиціях становить 100 млрд. дол. США. Однак з 1999 р. по 2008 р. (період виходу з трансформаційної кризи і зростання економіки) обсяги іноземних інвестицій зросли майже у 10 разів, що це виявилось недостатнім навіть для початку модернізації промисловості.

На думку О.Гаврилюка, дослідження природи руху капіталів свідчать, що основним рушійним мотивом завжди є пошук умов для найбільш ефективного їх вкладення та одержання максимального прибутку [2]. З цією метою на різних етапах розвитку міжнародних інвестиційних процесів формувалися і вдосконалювалися певна система вимог. Встановленим вимогам і головній меті інвесторів узагальнено і найбільш повно відповідає та сукупність умов сприятливого вкладення інвестицій, що характеризує інвестиційну конкурентоспроможність об'єкта інвестування. Найбільш поширеними є два об'єкти – галузі та регіони.

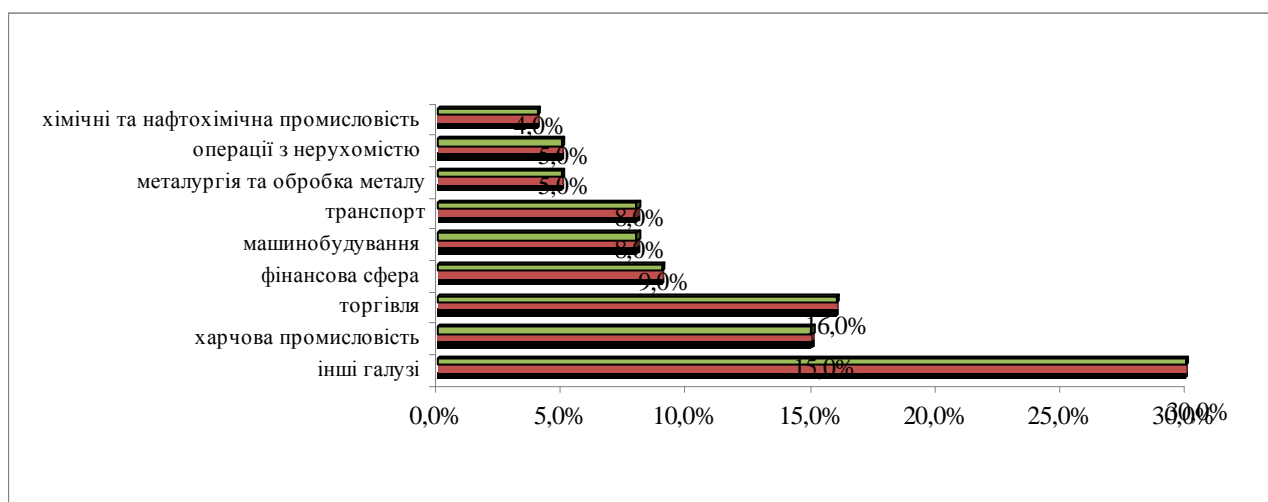
Оцінювання міжрегіональної інвестиційної привабливості регіонів потрібне інвестору, коли він уже обрав країну і визначається з вибором регіону для найбільш прийняттого вкладення капіталу. Далі він обирає галузь конкретного регіону для інвестування.

Однак, як показує практика, для інвесторів, що мають досвід вкладення капіталу у певній галузі, – вибір даної галузі є первинним, а пошук країни, в яку інвестуватимуться кошти, – вторинним. Міжгалузева оцінка важлива для інвестора, коли він вже обрав країну та регіон у ній, визначається з вибором галузі для найбільш прийняттого вкладення капіталу.

Тому важливим напрямом аналізу інвестиційних процесів в Україні є дослідження галузевої структури спрямування інвестицій. Відповідно до даних Держкомстату [6], найістотніше зростання обсягів інвестицій у основний капітал усіх галузей економіки відбулося у 2007 році. Більш ніж на 30 % зросли інвестиції в основний капітал сільського господарства, охорони здоров'я та соціальної допомоги, від 40 % до 50 % становив приріст інвестицій у основний капітал промисловості, будівництва, державне управління, освіти, більш як на 50% зросли інвестиції в основний капітал сфери обслуговування, транспорт, операції з нерухомістю. Найвищий приріст інвестицій у основний капітал зафіксовано у фінансовій діяльності – 74,5 %.

Незважаючи на падіння темпів приросту у 2008-му році, все ж таки спостерігалася тенденція до збільшення обсягу інвестицій в основний капітал, а вже починаючи з 2009 року інвестування всіх галузей економіки знизилося – на 34,9 %. Зокрема, інвестування будівництва та державного управління – більш ніж на 50 %; сільського господарства, операцій із нерухомістю, охорони здоров'я та соціальної допомоги – більш як на 40%; освіти – на 36,1 %; промисловості, фінансової діяльності, транспорту – майже на 25 %.

Рис. 1 Розподіл прямих іноземних інвестицій за галузями економіки станом на 01.01.2011 [6]*

*Примітка. Складено за [6].

Великою проблемою для України залишається створення сприятливого інвестиційного клімату, який би полягав не тільки в залученні визначеного обсягу іноземних інвестицій, але й у конкретних умовах їхнього застосування. Адже негативним фактором є збереження тенденції інвестування у проекти, що приносять швидкий прибуток. Оскільки головним мотивом здійснення інвестиційної діяльності, в тому числі іноземної, є отримання прибутку, іноземні інвестори не поспішають вкладати гроші у розвиток української економіки, її реорганізацію, вдосконалення управлінських процесів. Незначна частка прибутку реінвестується в основний капітал. Лише 10 % іноземних інвестицій вкладено в оборотні кошти підприємств або купівлю обладнання. Решта прямих іноземних інвестицій вкладено у галузі економіки зі швидким оборотом капіталу: фінанси, нерухомість, торгівля (рис. 1). Таку ситуацію можна пояснити, зокрема, тим, що іноземні інвестори все ще розглядають Україну як країну, де можна швидко заробити гроші.

В Україні одним із напрямів активізації інвестиційної діяльності повинна стати сфера туризму. У багатьох зарубіжних країнах, таких як Єгипет, Італія, Таїланд, Туреччина, Франція, прибуток від цієї сфери становить мільйони. Природні умови Криму та Карпат дозволяють залучати туристів на відпочинок і влітку, і взимку. Визначні місця Кам'янець-Подільська, Львова, Межиріччя, Почаєва, Хотина, Яремчі варті уваги. На жаль, про них не знають не тільки

туристи, а й самі українці. Потрібно розповсюджувати інформацію про замки, фортеці, твори архітектури, монастирі, якими багата Україна, серед населення, розміщувати про них рекламу в Інтернеті на міжнародних сайтах.

Для оптимізації структури залучення галузевого капіталу, потрібно розробити галузеву програму розвитку, залучити до її виконання вітчизняних та іноземних інвесторів. Щоб підвищити рівень іноземного інвестування у науко- та матеріаломісткі галузі, перш за все, потрібно, щоб держава надавала підтримку цим галузям. З розвитком пріоритетних галузей нашої економіки зростуть експортні показники, економічна активність українських підприємств, підвищиться рейтинг на міжнародному ринку.

На теперішній час в Україні існують не тільки галузеві, а й регіональні диспропорції в обсягах залучення інвестицій в основний капітал. Це явище сформувалося протягом останніх років. Якщо у 1990 р. інвестиції, вкладені в основний капітал Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Луганської, Одеської, Харківської областей та м. Києва, становили 52,3 % від загального їх обсягу в Україні, то у 2010 р. частка вказаних областей разом із м. Київ складала 92,2 %. Особливо велика розбіжність має місце в сфері іноземних інвестицій, більше третини яких припадає на м. Київ. За даними Держкомстату України [6], різниця між окремими регіонами щодо залучення прямих іноземних інвестицій на душу населення становить більше ніж 43 рази. Це свідчить про різну інвестиційну привабливість регіонів України, зокрема прикордонних, відсутність ефективних інвестиційних стратегій соціально-економічного розвитку регіонів та механізмів їх реалізації [4], наданні податкових пільг та лобіюванні інтересів окремих регіонів, а саме: м. Києва, Дніпропетровської та Донецької областей, що є проявом дискримінації щодо інших регіонів [3].

Найбільший обсяг інвестицій припадає на Донбас, Харківську і Дніпропетровську області, що пов'язано з наявністю мінеральних ресурсів і відповідно вигідними умовами для розвитку промисловості. Проте через малі державні видатки на наукову і науково-технічну сферу, у цих регіонах спостерігається низька рентабельність виробництва, низька якість готової продукції і високий відсоток відходів виробництва – близько 40 %, високий рівень зношеності основних засобів – більше 50 %. Продаж підприємств нерезидентам означає фактичну віддачу майбутніх прибутків за кордон, тобто є економічно необґрунтованим.

Причинами, що зумовлюють концентрацію інвестиційних ресурсів та джерел інвестування в одних регіонах, а з іншого боку, слабкі позиції з інвестиційної діяльності та незначну інвестиційну привабливість в інших, є:

- високий податковий і адміністративний тиск на бізнес, який намагається вимивати, а не отримувати прибутки;
- фізичний і моральний знос;
- інфляційні процеси;
- вузькість внутрішнього ринку, викликана розподілом суспільного продукту;

- фактична відсутність більшості ринкових інституцій – ринків цінних паперів, землі, нерухомості;
- відтік трудових ресурсів та капіталу із одних місцевостей на користь інших (передусім великих міст);
- відсутність опрацьованого органами місцевої влади механізмів інвестиційного портрета території;
- нерозвиненість зв'язків між суб'єктами ринку через нестачу оперативної інформації.

Таблиця 1

Надходження іноземних інвестицій у регіони України за 2006 – 2010 роки, млн. дол. [6]

	2006	2007	2008	2009	2010
Україна	4717,3	7882,1	6073,7	4436,6	4655,0
АР Крим	116,6	149,2	-104,1	68,6	97,2
Вінницька	29,2	36,8	8,7	23,3	27,9
Волинська	159,0	124,6	-123,2	63,2	11,7
Дніпропетровська	616,6	562,9	-264,2	221,7	432,6
Донецька	291,5	500,9	157,7	107,8	424,7
Житомирська	32,9	50,7	3,8	29,2	8,7
Закарпатська	33,7	50,3	11,1	7,3	-1,1
Запорізька	58,0	91,9	79,2	25,5	23,8
Івано-Франківська	46,8	201,6	95,6	134,7	-92,5
Київська	229,3	207,1	226,9	178,1	77,5
Кіровоградська	1,2	3,2	8,5	2,4	-17,1
Луганська	15,6	24,9	26,8	243,3	-6,3
Львівська	88,1	326,4	119,5	240,6	75,2
Миколаївська	-10,7	71,2	25,0	0,9	18,5
Одеська	119,3	173,4	84,9	71,8	82,9
Полтавська	36,7	47,2	147,5	-65,4	80,6
Рівенська	35,4	134,5	39,0	3,2	-3,2
Сумська	-8,7	24,3	-22,5	85,8	114,1
Тернопільська	5,7	6,0	7,6	7,9	-1,4
Харківська	498,0	298,3	331,1	472,8	622,7
Херсонська	18,3	45,9	18,8	4,5	5,4
Хмельницька	14,9	36,8	8,3	82,3	-36,1
Черкаська	17,2	58,6	-6,9	54,4	64,5
Чернівецька	8,4	14,4	8,9	1,7	0,5
Чернігівська	-16,6	7,1	7,8	-15,1	6,1
м. Київ	1952,1	3614,8	3782,8	2387,9	2634,1
м. Севастополь	33,6	19,3	-5,7	-1,5	4
Нерозподілені інв-ції	295,2	999,8	1369,0	123,8	-

Перешкодою на шляху до формування єдиного національного господарського простору, зміцнення економічних зв'язків, а також становлення регіонів як суб'єктів міжнародної інвестиційної діяльності є розшарування регіонів за рівнем інвестиційної активності. Через слабкі інвестиційні позиції окремі регіони не мають змоги розширювати виробництво, розбудовувати господарський комплекс території, розвивати соціальну сферу тощо.

Так само, як і галузеві вкладення, найбільший приріст іноземних інвестицій у регіони України спостерігався у 2007 році – 7882,1 млн. дол. З початком кризи обсяги вкладень іноземних інвесторів почали зменшуватися: за 2008 рік вони становили – 6073,7 млн. дол., а за 2009 – 4436,63 млн. дол. У 2010 році намітилась тенденція до зростання обсягу іноземних вкладень – 4655,0 млн. дол., порівняно із попереднім роком. У 2007 році лідерами у залученні коштів іноземних інвесторів були Дніпропетровська – 562,9 млн. дол., Донецька – 500,9 млн. дол., Львівська – 326,4 млн. дол., Харківська – 298,3 млн. дол. області та м. Київ – 3614,8 млн. дол. У 2008 році АР Крим, Волинська, Дніпропетровська області мали від'ємне значення приросту іноземних інвестицій – -104,1 млн. дол., -123,2 млн. дол., -264,2 млн. дол. відповідно, а у 2009 році їхнє значення різко зросло – 68,6 млн. дол., 63,2 млн. дол., 221,7 млн. дол. У 2010 році лідирували у залученні коштів іноземних інвесторів Дніпропетровська – 432,6 млн. дол., Донецька – 424,7 млн. дол., Харківська – 622,7 млн. дол. області та м. Київ – 2634,1 млн. дол (табл. 1).

Незаперечним є той факт, що регіони нашої держави мають великий потенціал для розвитку: родючі землі східної і центральної частини, сприятливі кліматичні умови – це запорука розвитку сільського господарства, рудні корисні копалини Запорізької і Дніпропетровської областей – можуть використовуватися для розвитку власних переробних галузей, а не експортуватися у Європу за низькими цінами. Україна багата також і на трудові ресурси, вартість яких нижча ніж в Європі, існують і технологічні розробки по переробці сировини. До того ж в Україні багато нерудних корисних копалини, ми маємо виходи до Чорного і Азовського морів, достатні земельні і водні ресурси тощо. Пріоритетними для інвестиційного розвитку в Україні є Крим і Карпати, а також східні регіони, де спостерігається найбільша рентабельність. Тому доцільно звернути увагу інвесторів на цих регіонах і створити сприятливе податкове і економічне середовище, яке спонукає їх до вкладення коштів у дані території.

Зазначимо, що інвестиційний простір України не є однорідним – диспропорція розподілу інвестицій у регіональному та галузевому аспектах продовжує негативно впливати на темпи зростання національної економіки. Концентрація капіталу у центральному і східному регіоні нашої країни, зумовлена територіальним поділом праці. З метою залучення інвестицій у ті регіони, які найбільше їх потребують, важливо ідентифікувати фактори, що впливають на гетерогенність (неоднорідність) інвестиційного простору, класифікувати їх, спробувати оцінити і зменшити негативний вплив кожного з них. Отже, активізувавши інвестиційні зусилля, підприємства зможуть підвищити ефективність господарської діяльності [4].

Зниження рівня розшарування інвестиційного простору сприятиме зростанню інвестиційної привабливості менш розвинутих регіонів України, що на сьогодні є пріоритетним завданням реформування економіки і відродження стратегічно важливих галузей промисловості, таких як машинобудування, паливно-енергетичний комплекс, фінансовий сектор, сільське господарство, легка і харчова промисловість тощо.

Світовий досвід свідчить, що з нормалізацією економічної ситуації в країні спостерігається і посилення інвестиційної активності. На сьогодні в Україні спостерігається спад економічної активності, зменшення оборотів великих підприємств, банкрутство багатьох малих підприємств, криза в банківській сфері, тощо і до того ж, економічну кризу поглиблює в країні політична криза. Це уповільнює активність і можливості національних і створює зайві ризики для іноземних інвесторів. За економічними законами, вкладники коштів згодні йти на більші ризики, якщо вони компенсуються більшими прибутками. Сьогодні, щоб отримати бажаний прибуток, потрібно вкладати значні кошти в українські підприємства та довго чекати, що не є привабливим для інвестора, який намагається досягти окупності вкладень за короткий строк.

З метою досягнення позитивного впливу структурних чинників регіональної та галузевої економіки на їх інвестиційну конкурентоспроможність потрібно вирішити такі стратегічні завдання:

- підтримка та стимулювання інвестиційного оновлення;
- проведення модернізації вітчизняної промисловості;
- сприяння розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв;
- збільшення державного фінансування структурних та інноваційних зрушень;
- створення умов для здійснення капіталовкладень у технологічне оновлення виробництва, шляхом стимулювання розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв;
- збільшення обсягів і розширення складу таких технологій, які забезпечували б більше зростання доданої вартості;
- зміцнення інституційних чинників структурних зрушень;
- поліпшення структурних характеристик внутрішнього ринку за рахунок інноваційних чинників;
- стимулювання та підтримка високотехнологічного експорту;
- покращення інвестиційного клімату для вітчизняних та іноземних інвесторів, з метою підвищення ефективності регіональної та галузевої економіки.

Для підвищення інвестиційної привабливості регіонів України потрібно створити кластери, які об'єднують взаємопов'язані підприємства та організації у межах окремої області. На думку М.П. Войнаренка, зазначені структури дозволяють підприємствам більш гнучко реагувати на зміну умов ведення бізнесу. Важливою складовою промислової політики багатьох країн є підтримка розвитку малих та середніх підприємств, особливо тих, які розвиваються. Малий бізнес відіграє важливу роль у ринковій економіці, без

нього ринкова економіка не може ні функціонувати, ні ефективно розвиватися, тому підтримка його становлення і розвитку є однією із основних проблем економічної політики будь-якої держави. У більшості розвинутих країнах малий бізнес визначає не тільки темпи економічного росту, а й структуру та якість валового національного продукту, а іноді навіть інвестиційну привабливість країни.

Результати проведених науковцями досліджень показали, що умови створення і функціонування кластерів, особливо при об'єднанні малих підприємницьких структур, можуть бути одночасно і умовами інвестування перспективних проектів на основах кластерних технологій.

У різних регіонах України у 2004 – 2005 роках проходив рух об'єднань підприємств у кластерні моделі. Його підтримали різні організації, торгово-промислові палати, обласні та державні адміністрації, Міжнародний фонд сприяння розвитку, Союз економістів України, Асоціація «Поділля Перша» та інші суспільні організації.

Розвиток кластерів свідчить, що економічна активність в епоху глобалізації призводить до того, що регіональні економіки стають важливими для процесу світового розвитку. Тому успішний розвиток тієї чи іншої території у кожній окремо взятій країні можливий через пошук тих точок росту (унікальних товарів, послуг, «ноу-хау», галузевих та територіальних переваг), які змогли б вивести економіку регіону, а у кінцевому результаті і всю країну на найвищі межі та забезпечити зростання національного благополуччя [1]. Підвищення інтересу до формування і підтримки кластерів різних країн прискорює очікуваний результат щодо збільшення кількості кластерних об'єднань як у світі, так і в Україні, що у кінцевому результаті матиме позитивний вплив на економічне зростання.

Висновки. Оцінка інвестиційної привабливості регіонів та галузей є надзвичайно важливою, враховуючи широке коло її користувачів та можливості використання її результатів. Такими користувачами передусім є іноземні інвестори, для яких встановлені рейтинги слугуватимуть поточними і прогнозними індикаторами переваг і слабких сторін, можливостей і загроз під час обґрунтування напрямів вкладень капіталу в регіональні суб'єкти господарювання.

Для покращення інвестиційного клімату та підвищення інвестиційної привабливості економіки України потрібно оптимізувати структуру залучення іноземного капіталу в галузі та регіони нашої держави, що поліпшить структуру експорту, підвищить конкурентоспроможність наших товарів на світових ринках, збільшить обсяги залучення іноземного капіталу, покращить стан основних фондів підприємств та добробут українців.

Список використаних джерел:

1. Войнаренко М. П. Кластерные модели объединения предприятий в Украине [Електр. ресурс] / М. П. Войнаренко . – Режим доступу: <http://elibrary.ru/download/31037118.pdf>. – Назва з екрана.

2.Гаврилук О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України [текст] / О. В. Гаврилук // Фінанси України. – 2008. – № 3. – С. 79 – 93.

3.Колісник М. К. Актуальні питання з розвитку інвестиційних процесів в Україні [Електр. ресурс] / М. К. Колісник. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>. – Назва з екрана.

4.Мешко О. І. Регіональні аспекти інвестиційної привабливості [Електр. ресурс] / О. І. Мешко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2010_41/15.htm. – Назва з екрана.

5.Худавердієва А. Стратегія залучення іноземних інвестицій економіку України [текст] / А. Худавердієва // Фінанси України. – 2010. – № 6. – С. 62 – 71.

6.Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Подано до редакції 07 грудня 2011 року

Коваленко Ю. М., Скуратовская И. А.

Диспропорция вложений иностранных инвесторов в отрасли и регионы Украины

Проанализирована структура привлечения иностранного капитала в отрасли и регионы Украины, обнаружена их диспропорция и предложены пути активации вложения средств от иностранных инвесторов.

Ключевые слова: *инвестиции, иностранные инвесторы, отрасли экономики, регионы, инвестиционный климат, инвестиционная конкурентоспособность.*

Kovalenko Y. M., Skurativska I. A.

Disproportion of investments of foreign investors is in industries and regions of Ukraine

The structure of bringing in of foreign capital is analysed in industries and regions of Ukraine, found out their disproportion and the ways of activating of investment of money are offered from foreign investors.

Keywords: *investments, foreign investors, industries of economy, regions, investment climate, investment competitiveness.*

Коваленко Юлія Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансових ринків Національного університету державної податкової служби України.

Скуратівська Ірина Анатоліївна – магістрант кафедри фінансових ринків Національного університету державної податкової служби України.